

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2007

Liike ja liukumo

Marja-Liisa Honkasalo

Julkaisu: Synteesi:

Suomen taidekasvatuksen tutkimusseura ry:n ja Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen laitoksen julkaisu.

Jyväskylä: Suomen taidekasvatuksen tutkimusseura

ISSN 0359-5242

15(1996): 4

s. 31-41

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

LIIKE JA LIUKUMO

Kivun merkityksiä ja naispaikannoksia

Kipu on merkityksenannon tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen. Kipuun tiivistyy semiotiikan keskeisiä ongelmia, kuten kysymys preverbaalin ja kielellisen merkityksen välisistä suhteista, ruumiin ja mielen dikotomiasta tai oikeastaan sen purkamisesta, kysymykset itsestä, subjektista, ja toisesta sekä sensorisen ja emotionin välisistä kytköksistä. Kipu on filosofisena kysymyksenä kiinnostava myös sen vuoksi, että emme voi nähdä sitä, mutta koemme sen erittäin välittömän kokemuksen tavoin, oikeastaan juuri sellaisen prototyypinä. Juuri kipu legitimoit *Firstness*-kategorian, Peirce kirjoittaa¹. Lääketieteelliselle tutkimukselle kipu muodostaa todellisen dilemman juuri siksi, että biolääketiede haluaa varmistaa kivun näkemällä sen, ja vain näkemisen legitimoimana kipu voisi olla olemassa diagnostisen kategorian muodossa. Kivun diagnoosi on kuitenkin edelleenkin pakko asettaa pääosin potilaan kokemukseen nojaten. Tässä mielessä kipu kyseenalaistaa lääketieteen epistemologiaa, jonka mukaan on olemassa ja saatavilla objektiivista tietoa subjektin kokemuksesta erillisenä². Lääketieteen käytännöille kiputilat edustavat esimerkiksi tietynlaisesta anomaliasta: kyse on tilasta, joka määrittää ihmisten kokemusten kautta ja joka voidaan siten vain osittain legitimoida taudiksi. Kipu edustaa kahdella tapaa jotain tulkinnanvaraista ja ristiriitaista ja siten kulttuurintutkimuksen kannalta tärkeää: se kertoo sekä lääketieteen käytännöistä että lääketieteellisestä tiedosta.

Näiden kolmen näkökulman ohella olen tutkimuksessani kiinnostunut kivusta erityisesti ruumiillisen subjektiviteetin kannalta. Krooninen kipu on monella tavoin äärimmäinen kokemus. Metodisesti voi ajatella, että äärimmäiseen tiivistyy paljon tavallisen, "normaalin" rakenteita ja piirteitä. Kroonisen kivun subjektin ikään kuin kiteytyy subjektiviteetin keskeisiä ongelmia, kuten kysymyksiä rajoista, objektin ja subjektin suhteesta, liikkeestä, heterogeniasta. Kivun kokemus ja ruumiillisuuden ja yhteiskunnan välinen suhde ovat sukupuolitettuja, kirjoittaa Mary-Jo Delvecchio Good (1992) — se merkitsee, että kysymys kipukokemuksen subjektista sisältää myös kysymyksen sukupuolen merkityksestä.

Tässä artikkelissa lähdän kerimään auki merkityksen ongelmaa juuri kivun kokijan, kivun subjektin kannalta. Tarkoituksenani on hahmotella sitä, *millainen subjekti on merkityksenannon keskiössä* ja — koska aineistonani ovat kivusta kärsivien ihmisten haastattelut³ — *millaisen subjektin puhe kivusta tuottaa*. Kääntelen lähtökohtiani siis fenomenologisen lähestymistavan ja semioottisen välillä olettaen, että subjekti on sekä merkityksen lähde että diskurssien tuottama ja luoma.

Kivun merkitystä etsiessä keskeisintä ei ole kivun kausaalinen selitys, kipu sensorisena tapahtumana eikä kipu representaatioiden välittämänä kognitiivisena liikkeenäkään. Mutta näitäkin kliinisiä ulottuvuuksia tarvitaan, koska ihmisten pyrkimys kivun legitimoimiseen edellyttää myös sitä, että se voitaisiin tunnistaa lääketieteellisenä faktana. Legitimointi tarkoittaa lääketieteellisen havainnoitsijan, diagnoosin laatijan ja kivun suhdetta *kasvoista kasvoihin* eikä *arvoituksen tavoin*. Haastattelemieni

kipupotilaiden kertomuksissa luen merkityksiä kuin arvoituksia, ensisijaisesti suuntautumisen ja suhtautumisen tasolla. Artikkelini taustana on tutkimukseni "Kertomuksia kivusta ja kärsimyksestä — sosiaalilääketieteellinen ja lääketieteen antropologinen tutkimus kärsimyksestä ja merkityksenannosta" (Honkasalo 1996a).⁴

Mitä kipu on ja mitä se merkitsee?

Kipututkimuksen valtavirta on neurofysiologisiin kiputeorioihin perustuvaa tutkimusta. Kipu on niissä käsitteellistetty sensorisena, aistimuksellisena ilmiönä. Neurofysiologiset teoriat eivät oleta eivätkä kysy kysymystä *kokevasta subjektista*.⁵ Kipu on jotain, joka "tapahtuu" meille elimistössämme sensoristen säikeiden välittämänä. Kysymys kokemuksesta asettuu neurofysiologisissa teorioissa kysymykseksi ilmiön selittämisestä biologisin termein.

Elaine Scarry kirjoittaa kirjassaan *The Body in Pain* (1985,5), että kipuun viitataan filosofisessa kirjallisuudessa vakaumuksen tai skeptismin esimerkein: kipu on yhtäaikaan jotain, joka on mahdotonta kieltää ja mahdotonta myöntääkään. Toisen kipu on Scarryn mukaan esimerkki tiedollisesta epävarmuudesta, oma taas varmuudesta. Kivulla ei ole referenttiä, ei referentiaalista sisältöä ja tämän vuoksi se vastustaa objektivointia, ilmaistuksi ja jaetuksi tulemistä. Kipu ei oikeastaan vain vastusta kieltä, vaan myös tuhoa sitä, Scarry kirjoittaa, ja tuhotessaan tuo välittömän paluun johonkin varhaiseen kieltä edeltävään tilaan.

Elaine Scarryn luonnehdinta kivun ja kielen suhteesta piirtää selkeän kuvan wittgensteinilaisesta (kieli)maailmasta. Kokemus, sellainenkin kuin kipu, voisi kuitenkin olla lohdullisemminkin käsitteellistettävissä. Ajattelen itse kipukokemusta ytimeltään omana ja siten Scarrynkin tarkoittamalla tavalla "radikaalisti subjektiivisena". Kokemuksen ydin on sekin merkitysten liikettä, merkitysten täyttämä ja jäsentämä ydin. Osa merkityksistä on aidosti omia ja osa niistä jää aina kommunikoitumattomaksi.

Mutta vaikka ydin olisikin oma ja ruumiin rajojen sisäpuolella piilossa, ihmiset antavat merkityksiä kokemuksilleen symbolein ja merkein, jotka ovat tulkittavissa ja siten kulttuurisesti jaettavissa. Kipukokemus on siten intersubjektiivinen siinä mielessä, että yksilöllistä pursuaa ja tihkuu ihmistenväliseen jaettuun tilaan. Intersubjektiivinen puoli kokemuksesta on silloin aidosti kulttuuritutkimuksen tutkimuskohde. Tavoitteeksi asettuu yksilöllisen kokemuksen ymmärtäminen, mutta ei yhteyksistään irroitettuna sisäisenä tilana, vaan kokemuksellisin *suhteina* maailmaan⁶.

Alunperinkin kulttuurisesta ruumiista

Ajattelen ihmisruumista käsitteellisesti sellaisella fenomenologisella tasolla, jossa se on alun alkaenkin kulttuurinen ja merkitysten läpäisemä. Ajatus on peräisin Maurice Merleau-Pontylta (1962)⁷, jonka ruumiillisuuden teoriassa ruumis ei ole koskaan objekti, vaan lähtökohta; havainnon ja tiedon perusta, lähde ja viimeinen horisontti. Merleau-Ponty pohtii *Havainnon fenomenologia* -teoksessaan kysymystä siitä, miten tieto maailmasta on mahdollista. Hänen mukaansa vastausta voidaan jäsentää ainoastaan ymmärtämällä ihmisen ruumiillinen olemassaolo maailmassa. Tämä tarkoittaa elettyä suhdetta, sidettä subjektin ja maailman välillä. Eletty suhde on side subjektin ja hänen maailmansa välillä. Tämän siteen luonne on hänen mukaansa yksi fenomenologisen tutkimuksen kohde. Subjekti ei ole maailman reunalla tai siitä turvallisesti

eristettynä vaan nimenomaan sen keskellä, osa maailmaa, eletyllä sidoksella siinä kiinni:

On väärin asettaa meitä yhteiskuntaan objekteina muiden joukossa, aivan yhtä lailla kuin on väärin asettaa yhteiskuntaa keskuuteemme ajatuksemme kohteena, ja kummassakin tapauksessa virhe on siinä, että sosiaaliseen suhtaudutaan kuin objektiin. Meidän tulee palata sosiaaliseen, jonka kanssa olemme yhteydessä olemassaolollamme ja jota kannamme mukanaamme ennen minkäänlaista objektivaatiota (Merleau-Ponty 1962, 362).

Eletty sidos ihmisen ja hänen maailmansa välillä on sisäinen merkityssuhde, sellainen suhde jossa ihminen ja maailma eivät ole määriteltävissä toisistaan riippumatta vaan toistensa kautta. Side on siis olemassa jo sellaisella tasolla, joka on ennen ajattelua: ennen subjekti-objekti-jakoa, jonka vasta ajattelu tuottaa. Ruumis on kulttuurin eksistentiaalinen perusta, ei materiaalista raaka-ainetta eikä tyhjä taulu, johon kulttuuri piirtää koodinsa. Kysymys luonnon ja kulttuurin välisestä dikotomiasta on kaiken kulttuurintutkimuksen kannalta olennainen. Merleau-Pontyn kanta merkitsee, että ihminen on alunalkaen kulttuurinen ja ennen ajattelua oleva suhde on jo kulttuurinen suhde⁸.

Ruumis ei Merleau-Pontyn mukaan redusoidu biologiaan, vaan sekä biologinen että kulttuurinen ovat jo fenomenaalisen ruumiin representaatioita. Kysymystä ruumiista ja ruumiillisuudesta tulee siis ajatella metodologisena periaatteena, joka on representaation *alla*, olemisen eksistentiaalisena perustana.

Niinpä myös kipu on kokemuksena merkitystäyteinen, merkitysten läpäisemä. Intentionaalisuutta jäsentää suuntautuminen merkityksenantoon: pyrimme antamaan kivullemme merkityksen. Me pyrimme suhteuttamaan kärsimyksen osaksi suurempaa kokonaisuutta, jossa kärsimys saa merkityksen ja tulee siedettäväksi⁹. Drew Leder käsitteellistää kivun Merleau-Pontya seuraten maailmassa-olemisen tavaksi. Hänen mukaansa kipukokemusta luonnehtii suuntautuminen maailmaan; kipu on osa intentionaalista suhdetta, joka ihmisellä on maailmaan (Leder 1990, 23). Kivun intentionaalisuus on kuitenkin rikkoontunutta: sen sijaan että ruumis suuntautuisi ulospäin, kipu saa suhteen kutistumaan ja muuttumaan keskihakuiseksi. Aika ja paikka kutistuvat, kääntyvät sisällepäin.

Lederin kysymystä intentionaalisuudesta voisi jatkaa: jos kipu on maailmassa olemisen tapa, niin mikä silloin olisi intentionaalisuuden objekti? Mikä olisi kivun kohde? Rakkaudelle sellainen on helppo löytää, samoin vihalle ja nälälle. Mihin kipu suuntautuu? Koko maailmaan, erittelemättä?

Kipu, subjekti ja objekti

Kipukokemuksesta ruumis/mieli ja subjekti/objekti dikotomioita rikkovana, *elettynä* kokemuksena on kirjoitettu jonkin verran fenomenologisesti suuntautuneessa antropologisessa keskustelussa (Good 1992, Jackson 1994). Kummankin tekijän lähtökohdat ovat olleet merleaupontylaiset: kipu kyseenalaistaa perusdikotomioitamme, erityisesti ruumiin ja mielen, objektin ja subjektin kahtiajakoja. Kroonisen kivun kokemuksessa ei voi erottaa sitä, missä ruumis loppuu ja mieli alkaa, he väittävät. Kuitenkin ihmiset objektivoivat ja subjektivoivat kipuaan ajoittain selvittääkseen tilanteestaan, hallitakseen sitä. On tavallista käsittää kipu kipu objektina, jolloin se on ruumiillinen. Toisaalta subjekti ja mieli, sisäinen maailma, samastuvat yleensä toisiinsa. Kivun subjektivointi

liittyy lukuisiin mentaaliin teorioihin joiden mukaan kipu palautuu mielen prosesseihin, itsen sisälle näkymättömiin. Kun yritetään rikkoa dikotomioita, liikutaan todella vaikealla alueella, koska suurimmaksi osaksi ihmistieteiden käsitteistö on edelleen läpeensä dikotomista. Vaikeus syntyy myös kokemuksen ja kommunikointivuuden välisestä suhteesta: jo kivusta puhuminen toiselle on kivun representoimista, sen objektivoinnista.

Byron Good (1992, 43) kirjoittaa, että äärimmäistä kipua kokiessaan ihmisillä on taipumus luoda strategioita objektivoidakseen kipua, luodakseen siitä "alienin", "monsterin". Kivusta voi tulla toimija kokijan itsensä sijasta, sellainen toimija joka alkaa elää omaa elämäänsä. Todellinen Frankenstein siis. Kipu samastuu ruumiiseen ja kokemukseen ruumiillisesta kivusta. Sekä kipu että ruumis objektivoituvat ja irtoavat inhimillisestä kokonaisuudesta.

Toisenlainen strategia on samastuminen kipuun, tyhjentyminen siihen. Kuitenkin kumpikin on tietynlaista tilanteisiin sidottua liikettä kivun objektivoinnin ja subjektivoinnin välillä, niiden kesken. Ihmiset pilkkovat, kutistavat ja sullovat kipunsa kuin päähenkilö teki kääpiölle Tarkovskin *Solaris*-elokuvassa ja saavat siitä siten hetken rauhan. Kipu on työnnetty tuokioksi oven väliin, itsen ulkopuolelle. Toisissa tilanteissa he saattavat upota ja sulautua kipuunsa, sulattaa sen itseensä oman subjektiviteetin keskeiseksi osaksi: he yhdistyvät kipuunsa. Nämä tilanteet voivat merkitä myös kivun hyväksymistä ja sisältää pyrkimystä kivun hallintaan. Jean Jackson kirjoittaa (1994, 204), että jos kykenee hyväksymään kipunsa siten että sulautuu siihen, pystyy kontrolloimaan sitä Zen-mestarin tavoin. Ilmaisuihin "saada ote kivusta" kuvaa puolestaan objektivoinnin tuomaa mahdollisuutta hallita kipua.

Kipukokemuksessa mieli ja ruumis eivät muodosta dikotomiaa vaan jatkumon, jonka toisessa päässä kipu voidaan identifioida alieniksi, objektiksi, tunkeutujaksi, kuokkavieraaksi. Toisessa päässä kipu on mitä kiinteimmin itsen punoutunut. Ihmiset "liikkuvat" kipukokemuksineen tällä jatkumolla, vuoroin objektivoiden kokemustaan, vuoroin taas subjektivoiden sitä, ottaen sen oman itsen osaksi, sulautuen siihen. Jackson kirjoittaa¹⁰, että se mihin kohtaan ihminen paikantaa itsenä subjektiviteettinsa jatkumolla, auttaa ymmärtämään, miten ihminen kokee ruumiinsa ja miten kivun kivun täyttämä (pain-ful) ruumis määrittää ihmisten itseyttä. Vaikka kivun täyttämä itseys onkin sellaista, mitä ihmiset eivät toivo eivätkä halua, se on silti jotain ihmisten syvästi omaa itseä. Kroonisesta kivusta tulee osa identiteettiä, kipu on jatkuvasti uuden itseyden pääasiallinen määrittäjä.

Kipukokemuksen ja subjektiviteetin suhdetta on tarkastellut antropologian piirissä myös Sue Estroff (1993). Hän on miettinyt sairauskokemusta ja identiteettiä suhteessa aikaan, kroonisuuteen. Myös Estroff kirjoittaa, että ajatteleminen joitakin sairauksia ilman muuta objekteina. Ilmaisemme suhteemme tautiin sanomalla "minulla on...". Kuitenkin on myös "minä olen" -tauteja, hän kirjoittaa: olen reumaatikko, diabeetikko, alkoholisti. Kyse on enemmästä kuin kielipillistä ilmauksesta; sen osoittaa jo kahden ilmauksen "olen alkoholisti" ja "minulla on alkoholiongelma" välinen sisällöllinen, poliittinen ero. "Minä olen" -taudit ovat yleensä hämäämpiä, leimaavampia, ne sisältävät enemmän disruptiivisia ja ei-hyväksytyjä ilmauksia, ne paikannetaan usein aivojen tai kognitiivisten toimintojen alueelle. Estroffin ajatusta voi soveltaa myös kivun kokemukseen. Akuutti, äkillinen kipu on jotain sellaista, mitä minulla on, minulle tuli tai jonka sain, kuten hammassärlyn. Kuitenkin pitkäaikaisen kivun yksi keskeisiä kokemuksellisia ilmaisuja on "minua särkee" tai "en jaksa olla näissä kivuissani". Estroffin mukaan jokainen sijoittaa sairautensa suhteessa itseensä eräänlaiselle subjektiviteetin, subjektina olemisen jatkumolle.

Kolme kiputarinaa

Luen nyt kolme kipuhaastatteluaani subjektin näkökulmasta miettien sitä, miten subjekti niissä rakentuu. Luen kysymystä kipukokemuksen ja itsen välisen suhteen, kipukokemuksen ja ruumiillisen subjektin kannalta. Kaikki kertojat ovat naisia ja kaikkien krooninen kiputila on kestänyt yli viisi vuotta. Jokainen heistä on äiti, ja kaikki asuvat pääkaupunkiseudulla. Kaksi naista on joutunut jättämään kivun vuoksi ansiotyönsä, ja kolmas pyrkii vieläkin pysymään palkkatyönsä syrjässä kiinni. Sosiaalisesti ja lääketieteellisesti naiset muistuttavat siis hyvin paljon toisiaan. Ajattelen, että se että he ovat äitejä ja naisia, on tärkeää subjektin kysymyksen kannalta".

"Mutta kipu ei ole osa itseä, vaan se on ylimääräinen seuralainen "

Ensimmäinen haastateltava¹² on kärsinyt kivuista yli viisi vuotta. Hän toimi parikymmentä vuotta ammatissaan, ennen kuin joutui jättämään sen kivun vuoksi.

V: Ja todellakin niin, tää ainainen kipu (hyvin painokkaasti). Siis no onhan selvä, että se välillä on, sen täytyy välillä olla siedettävämpi, mutta kun mulla ei oo yhtään ainutta päivää ollu vuoden -92 jälkeen, jolloin mulla ei olis ollut kipuja".

H: Joo.

V: Kyllä, niin on, joo. Ett' kyll' musta se kaikkein katkerinta on se ajatella, ett' jos ei siitä koskaan parane. Ja juuri tuo, että... Nyt oon havainnu itessäni semmosen muutoksen, että mä puhuin aina meidän koulusta, ... Ja nyt mä oon huomannu — mä tapaan yhtä mun kolleegaani aika usein — ett' mä oon muuttanu sen teidän kouluks'.

H: Ihan tärkeätä havaita.

V: Ett' niin, ett' siitä onkin tullu teidän koulu eikä meidän koulu. Ja ehkä se on sitä kuitenkin, sitä prosessia, että alkaa niin ku hyväksyä vähitellen tän, että mull' onkin niin ku jatkuva, jatkuva seuralainen sitten.

H: Niin...

V: Ei se oo minua.

H: Joo.

V: Ei se oo.

H: Sitä mä oon paljon miettiny, joo.

V: En, mä en oo sitä hyväksynyt vielä, että se on osa minua itseäni, vaan se on semmonen ylimääräinen seuralainen, joka on vaan, joka kulkee vaan mun mukana, jota mä en saa niin ku karistettua pois.

H: Joo, joka kiusaaja piinaa ja joka kutsumatta...?

V: Joo. Kiusaaja piinaa. Juu, just se. Mutta omaks' itsekseni mä en sitä sitten. En, se ei oo minua vielä. Sitä mä en oo hyväksynyt. Ja sen takia niin kauan ku mä ajattelen, ett' se on niin ku ulkopuolinen, mä voin vielä toivoo, että jos tähän sittenkin löydetäs jotain parannusta, niin sen sais pois.

H: Joo, joo. Siilon kun se on...

V: Niin. Kun sen pitää niin ku ulkopuolisena.

H: Joo

V: Niin. Joo. Niin on. Koska jos se ois mua itseäni, niin sitten mun pitäis niin ku itsestäni jotain luovuttaa.

H: Joo

V: Ett' mä pidän, ett' mä itse oon kuitenkin kokonaisuus.

Vajaa tunti myöhemmin:

V: Minä pidän tätä ruumiillisena kipuna. Se vaan, että toissijaisesti tää kipu aiheuttaa sitten sen mielenmasennuksen ja sen, sen juuri tän, että tarvitsee myös jotain tukea mielelleen... Vaan tää on niin ku prioriteetti, on tää, että mulla on nää kivut.

H: Joo, joo.

V: Kivut on ne, jotka on ens'sijaiset. Ja vasta sitten toisena tulee sitten, että ne aiheuttavat muuta.

H: Niin? Koetteks te todella sillä tavalla, että se niinku asustaa siellä?

V: Niin.

H: Että se on sen paikka, ja siellä se on?

V: Se on sen paikka. Mä pystyn aivan sanomaan suoraan esimerkiksi' täältä näin nää kipupisteet ja aivan suoraan tällä tavalla näin ottamaan. Niin ku mä oon sanonu multa jos leikattaisiin tästä näin, näin ja tuonne polveen saakka pois, tämä alue. Mä olisin terve.

Keskeinen sisältö on: kipu ei ole osa minua, ja koska se ei ole, haluan saada sen kirurgisesti pois. Toivo syntyy tästä. Jos kipu olisi osa itseä, silloin joutuisi antamaan, luovuttamaan itseydestään osan pois. *Kivulla on selkeä ruumiillinen sijainti, oma paikkansa, jossa se asustaa.* Haastattelukatkelma sisältää kuitenkin myös kuvausta häilyvyydestä ja identiteettityöstä, haastateltava pyrkii luomaan itsestään uutta "jotain", todennäköisesti sellaista, joka jakaisi tulevaisuutta kivun kanssa. Juuri nyt hän on rajavyöhykkeellä, välialueella, eikä "kipu ole osa minua, vielä".

"Sovittaa sitten elämänsä siihen kipuun "

Toinen haastateltava on samanikäinen nainen, ja hänellä on sama diagnoosikin. Hän oli toiminut kotiäitinä ja ansiotyössä. Seuraavassa haastattelutuotteesta nainen kertoo suhteestaan kipuun ja ote kuvaa mielestäni havainnollisesti kivun objektivoinnin vaihtumista jatkumon toiseen päähän, ilmaisuun "me".

H: ... Liikuttako te täältä paljon... pois, siis Helsinkiin?

V: Joo, liikun. Mutta tuota se kyll' pitää kattoo tarkkaan se, millon lähtö on oikein.

H: Joo. Siis sovittaa siihen kipuun?

V: Sovittaa kipuun, niin. Ett' jos tietää esimerkiksi', ett' illalla on jonnekin meno niin kuin oli maanantai-iltana, niin mä sitt' niin ku tietosesti tuota niin ensinnäkään en tee mitään erikoisempaan. Niin mä vaan luen tai...

H: Joo

V: Kirjottaminenkin rasittaa, niin siis mä paljon luen. Sen teen edelleenkin. Sitt' niin ku tietosesti tehdä se. Jos sä teet ahkerasti, ja sä menet, niin sul' menee iltapäivä, koska se kipu on niin sietämätön. Se pilleri ei kauan auta, ja mä en halua ottaa pillereitä. Niin pitkälle kuin mahdollista mä yritän ilman pillereitä tulla toimeen.

H: Joo

V: On hetkiä niin ku pantas jääpuikko ympärille, että kipu hallitsee. Ett' Kipu. Ei se saa viedä. Mä en anna periks', mä vaikka kynsin hampain vastustan sitä. Tietysti tulee semmosia päiviä, ett', ett' tuntee, ett' nyt on tosi niin ku kipupotilas, mutt' siihen nyt on sitt' aina järkevä syy...

H: Joo

V: Joo. Se mitä on tänä syksynä ollu ja viime syksynä, niin ne mitkä on käyny läpi itseni kanssa, on juuri tää, että tuota, niitä kipuja on, että mä oppisin elämään niitten kanssa. Mä

oon aina tottunu tekemään työtä ihan pienestä pitäen ja mä teen sähkökästi ja nopeesti, siinä ei nokka tohise, monta asiaa yhtäaikaan. Että nyt tehdään yksi asia kerrallaan, ja sitten levätään. Yks' asia kerrallaan ja sitten levätään.

H: Joo

V: Ett' sillä tavalla mennään pikku hiljaa eteenpäin ettei neljää viittä asiaa yhtä aikaa niin kuin ennen, ett' silitettiin ja keitettiin soppa ja juostiin ympäriinsä...

H: Kaikki, joo

V: Ja välillä vastattiin puhelimeen ja pedattiin sänky ja vaihdettiin lakanat. Ja nyt ne on kaikki tehtävä järjestyksessä yks' asia kerrallaan. Ja se on hirveen vaikeeta.

H: Yhm. Se on hyvin itämainen tapa, eiks' ookkiin?

V: On.

H: Ett' se on varmasti todellisuudessa, se on niin valtava elämänmuutos?

V: Joo. Se on siis jotain niin käsittämätöntä, ettei sitä toinen ymmärrä, miten vaikeeta se on. Mä pyysinkin syksyllä kun poika asu vielä kotona, niin mä pyysinkin, että jos sä huomaat, ett' mä näitten kanssa' teen liikaa, niin potki pellolle mua. Ja kyllä monta kertaa sano, että hei, ja kun se nyttenkin näkee, niin sanoo, että oot sä muistanu levätä.

H: Joo. Ett' se on valtava muutos.

V: Joo. Se oli hirveen vaikea oppia sitä.

Haastateltava puhui kivustaan ilmaisulla "se", mutta muutamia rivejä myöhemmin kivusta ja itsestään persoonapronomilla "me". Kipu hallitsee ajoittain, mutta hän kommentoi välittömästi: "Ei se saa viedä" ja hän kertoo taistelevansa kynsin hampain kipua vastaan. Nainen kertoo päätyneensä siihen, että keskeistä on oppia elämään kivun kanssa, tehdä sen kanssa sovinto. Tämä merkitsee elämän sovittamista kipuun ja sen hyväksymistä, että kipu todella on oman itsen osa. Sovittaminen on edennyt jopa niin, että kivusta ja itsestä on tullut dyadi, "me". "Että nyt tehdään yksi asia kerrallaan ja sitten levätään, yksi asia kerrallaan ja sitten levätään."

Kiinnostavaa on myös se, että liike hidastuu yhdessä kivun kanssa. Kipu muovaa *liikettä*, aikaa ja tilaa. Olemme oppineet ajattelemaan aikaa ja tilaa objektiivisina, kokemuksestamme riippumattomina kategorioina. Tämä kipuhaastattelu kuvaa usean muun tavoin sitä, että aika ja tila muovautuvat liikkuviksi kokemuksen välityksellä, sen kautta. Naisen ja kivun suhdetta kuvastaa myös *asento*³, jonka nainen ottaa suhteessa kipuunsa tai jonka kipu pakottaa ottamaan: toistuvuuden asento, sähkökyyden sijaan hidas eteneminen, ja lepo sen jälkeen.

"Me käymme joskus neuvotteluja "

Kolmas nainen on kärsinyt kroonisesta kivusta noin kymmenisen vuotta.

V: Mutt ett jos sellainen kipu ois ollu koko ajan, niin sitt öisin jääny sille toiseksi. Mutt ett tämmönen molempien jalkojen issias tai päänsärky tai hermosärky muuten, niin. Mun mielest siin on kaks vaihtoehtoo, jotka mä niinku... Opin keskustelemaan sen kanssa, että niinku se kipu, joka heittää mua ympäri, ett sitt mä en voi päättää mitään ittestäni, mitä mä teen. Ett mä kysyn aina kivulta, ett hei, teenkö mä vai enkö mä tee.

H: Niin, niin.

V: Ett me käymme joskus neuvotteluja.

H: Niin...?

V: Neuvotteluja... ett teemmekö vai emmekö tee. Ja on tiettyjä asioita, jotka mä oon sanonu kivulle ett kuule, mä en suostu.

H: Joo...

V: Ett näitä mä teen, koska mä tiedän että se antaa kivulle valtaa.

Haastattelussa kipu on määrääjä, hallitsija ja objekti mutta kiinnostavasti myös (toinen) subjekti. Siitä on tullut *alter ego*, jonka kanssa nainen on oppinut neuvottelemaan — ja käymään valtataistelulta. Aikaisemmin tässä haastattelussa nainen on kuvannut kipuaan rajuna ja villinä seuralaisena, sellaisena joka mykistää hänet ja pakottaa yhtäkkiä kummallisiin liikkumattomiin asentoihin:

Kun se iski missä milloin vain, ett' milloin jäit mihinkin kohtaan roikkumaan, kun kaikki kieppu ympärillä ja oksetti ja pyörrytti, ettei nähnyt kotiinsa. Kun kotiinki tuli, niin katukin keinui näin ja... Ettei tienny osuuk's' jalka maahan vai mihin se menee.

Valtataistelua *alter egon* kanssa kuvaa seuraava katkelma. Nainen samastaa ruumiinsa, "masinansa", kivun kanssa ja sanoo sitä palvelijakseen. Hän moittii sitä.

H: Niin miten sä tunnet sen kivun? Miten se on? Mitä se on?

V: Mä sanosin että tämä mun masinani ei palvele mua parhaimmalla mahdollisella tavalla.

H: Joo.

V: Elikkä ett' tota, kyllähän se vie minulta energiaa. Ett' mä yritän pitää sitä tavallaan siinä asennossa, mihin se kuuluu. Kun kroman pitäis palvella mua ja se välillä tekee mulle tempuit, niin tota noin. Voishan sen, en mä vaan muista millaista se enää on, ettei säre.

Suhteita

Mitä naiset tekivät puhuessaan kipukokemuksestaan, etsiessään merkityksenantonsa mahdollisuuksia ja niiden rajoja? He liikuttivat kipukokemustaan subjektiviteettinsa ruumiillisella jatkumolla, aivan kuten Jackson ja Estroff ehdottivat. Tässä liikuttelemisessä on mielestäni jotain kuitenkin hienovireisempää, jotain erityistä: naiset tekevät sen suhteiden etsimisen ja suhteuttamisten välityksellä. Suhteissa ja niiden välisissä tasoissa on myös jotain erityistä: ne liukuvat samantasoisina, metonymisinä suhteina. Tämä huomio korostuu miesten kipukokemuksia kuvaavaa kirjallisuutta vasten (esim. Good 1992) sekä analysoidessani alustavasti aineistoni miesten haastatteluja. Byron Good kuvaa artikkelissaan nuoren kivusta kärsivän miehen tarinaa, jonka ratkaisu rakentuu keskeisesti nimenannon etsimisen ja löytämisen varaan. Nimenanto ja symbolisaatio antavat voiman, jonka avulla voi vapautua symbolisella tasolla jostain sellaisesta, jota joutuisi muutoin vain passiivisesti kokemaan, Good kirjoittaa. Haastattelemani miehet etsivät kipuunsa selvästi poliittisia selitysmalleja, painottivat diagnosiin merkitystä ja miettivät jatkuvia rakenteita elämälleen kipunsa kanssa. Nämä esimerkit vihjaavat erilaiseen tapaan paikantaa kipua ja etsiä merkitystä sille. Miehet näyttäsivät pyrkivän metaforisemman merkityksenannon keinoin nimenantoa, diagnosiä — hallintaa kohti.

Kipukokemuksen subjektin ja kivun välinen suhde on naisten kertomuksissa moninainen ja liikkuva. Subjekti liikkuu jatkumolla, jonka toisella laidalla kipu on "toinen", leikattavissa pois ja toisella taas "me, kipu ja minä". Kipu on toisaalta "se", toisaalta "me". Ja välillä kokonaan yhteenlankeava, tai sitten *alter ego*, jonka kanssa käydään neuvotteluja. Kipu on välillä ruumiillinen, "objektiruumiin" ulottuvuudeksi ymmärretty objekti. Ja jos subjekti olisi pysähtynyt ja jäänyt pysyvästi paikalleen yhteenlankeavana kivun kanssa, miten voisikaan olla mahdollisuutta merkityksenantoon? "Koska, jos se ois mua itseäni, niin sitten mun pitäis niinku itsestäni jotain luovuttaa", kuten yksi naisista sanoi. Jotain, —ja enemmän jotain pois? Eikö juuri se

merkitsi kuolemaa? Jotta ei jäätäisi pysyvästi paikalleen, täytyy liikuttaa, koska niin kauan kuin on liikettä, on myös elämää.

Kivun torjuminen itsen ulkopuolelle ja sen alituinen vaaniminen itseyden reunoilla houkuttaa tulkintaan Kristevan (1980) abjektin käsitettä käyttäen. Kristeva ajattelee, että subjekti ei voi kuitenkaan kokonaan vapautua abjektista eikä torjua sitä; abjekti hiipii itseyden ytimeen ja tekee mahdottomaksi puhtaan, täydellisen ja ehyen subjektiiviteetin kokemuksen. Kipu hajottaa subjektia, ruumiillisena ja esikielelliseen ulottuvana kokemuksena se läpäisee koko subjektin. Subjektin tietoisuus siitä, että puhdas ja ehyt ideaali ei olekaan mahdollinen, aiheuttaa abjektin kokemuksen, "aukon", johon subjekti voi pudota milloin vain.

Suhteita, liu'uttamista, liikuttelemista, subjektin paikantumista suhteissa, suhteiden välityksellä. Toisaalta suhteilla on myös paljon yhteistä naissubjektin kanssa, näin kirjoittavat useat naisfilosofit, kuten esim. Luce Irigaray ja Rosi Braidotti. Heidän käsityksensä kuvaa naissubjektia suhteisena, suhteissa syntyvänä ja toimivana, eräänlaisena verkostoisena kudoksena. Kivun subjektiin vaikuttaa tiivistyvän jotain hyvin keskeistä näistä ajatuksista ja käsityksistä.

Viitteet

1. Peirce, Charles Sanders: *Some Consequences of Four Incapacities*.
2. Tästä ongelmakentästä antropologian tutkimuskohteena esim. Kleinman et al. 1992.
3. Tutkimukseni idea syntyi itsemurhaviestien parissa tekemäni tutkimuksen kuluessa. Jäin miettimään sitä, miksi niin moni kirjoittaja kuvasi itseään, elämäänsä ja tulevan kuolemansa kuvaa kivun välityksellä, ruumiillisista kipukokemuksistaan kertoen. Mitä kipu oikeastaan merkitsee?

Tutkimusaihetta motivoivat laajemmiksi ongelmiksi ajankohtainen keskustelu ihmiselämän arvoista, kivun merkityksestä, hyvästä kuolemasta sekä kärsimyksen ja kuoleman merkityksistä kuolevalle, hänen omaisilleen ja hoitohenkilöstölle. Yhteiskunnalliseen keskusteluun ovat myös nousseet kysymykset kivun tulkinnasta ja hoidosta, ihmisten yleinen tyytymättömyys siihen että heidän *kokemuksiaan* ei oteta vakavasti teknillistyvän terveydenhuollon piirissä sekä lääketieteellisen tutkimuksen ja käytännön yhä niukentuva kokonaisvaltaisuus.

Krooniset kiputilat ovat yleisiä ja vaivaavat jatkuvina noin kymmenettä osaa väestöstä. Kiputilat yleistyvät kaikissa teollisuusmaissa. Epidemiologisten tutkimusten perustella naiset ovat enemmistönä kivusta kärsivien joukossa — tämä merkitsee sitä että sekä ruumiillisuuden ja yhteiskunnan välinen suhde on sukupuolitettu.

4. *Kertomuksia kivusta ja kärsimyksestä — sosiaalilääketieteellinen ja lääketieteen antropologinen tutkimus kärsimyksestä ja merkityksenannosta*. (Suomen Akatemia 1996). Tutkimukseni tarkoituksena on ymmärtää kroonista kipua ruumiillisena kokemuksena subjektin, kokijan omasta näkökulmasta. Tarkastelen kipua kärsimyksen ja kuoleman kontekstissa ja tarkoitan kärsimyksellä kivun kokonaisvaltaista kokemusluonnetta, jonka keskeisenä merkitysulottuvuutena on aina kokijan oma äärellisyys, (ainakin mielikuvissa oleva) kuolema ja kuoleminen prosessi sinänsä. Kärsimys on aina myös vuorovaikutuksellinen asia, vaikka meidän kulttuurissamme se usein eristääkin subjektin muista omaan suljettuun, yksinäiseen maailmaansa. Tutkimuksessa pyrin ymmärtämään kärsimystä — sekä ilmiönä että käsitteenä — sosiaalisen vuorovaikutuksen osana.

Kerään aineistoa haastatteleamalla kroonisesta kivusta kärsiviä ihmisiä. Tutkimus on vastikään alkanut ja aineistonkeruunsakin osalta kesken. Tämä artikkeli perustuu ensimmäisiin haastatteluihini.

5. Tästä tarkemmin Honkasalo (1996b). Laadullinen tutkimus paradigmahaasteena — esi-
merkkinä krooninen kipu. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 1996: 33: 119-129.
6. Hänninen, Vilma: Kokemus ja konstruktio. Esitelmä Laadullisen terveystutkimuksen
verkoston tutkijaseminaarissa "Teoria, metodit ja todellisuus laadullisessa terveystutki-
muksessa" Helsinki 6.5.1996. Tematiikasta ks. myös Rauhala, Lauri 1995.
7. Merleau-Ponty, Maurice (1962/1945). *Phenomenology of Perception*. London: Rout-
ledge and Kegan Paul. Alkuperäisteos *Phénoménologie de la perception* (1945). Paris:
Gallimard.
8. Csordas, Thomas J. (1990). Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos* 18:
5-47.
9. Bakan, David (1971). Ks. myös Eliade, Mircea (1993/1949). *Ikuisen paluun myytti*.
Kosmos ja historia. Helsinki: Loki-kirjat.
10. "Knowing where the sufferer positions himself or herself on this continuum helps us
understand how an individual experiences the body and how the painful body has
determined the self these individuals have acquired. Although unwanted, rejected, and
alienated, this new self is like the new body that accompanies the self, still one's self.
In extreme cases, at times one phenomenologically *is* pain.: one's selfhood and one's
body combine with pain. And all the time pain is a major component of the new self,
the new identity... experiencing severe pain, we simply are 'in pain', we are painful
(kursivointi alkuperäisessä tekstissä) (Jackson 1994, 209)."
11. Jokinen Eeva (1996). *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Gaudea
mus, Helsinki 1996.
12. Kaikki henkilöllisyyteen viittaavat tiedot on muutettu.
13. Ruumiillisista asennoista ja konfiguraatioista ks. Jokinen 1996. Kokemuksen ymmärtä-
miseksi on tärkeää hahmottaa konkreettisia asentoja, joihin kipu pakottaa ihmiset tai
joita ihmiset kivuissaan ottavat.

Kirjallisuus

- Bakan, David (1971). *Disease, Pain, and Sacrifice*. Chicago: Chicago University Press.
- Csordas, Thomas (1990). Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos* 18: 5-47.
- (1994). *Experience and Embodiment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Delvecchio Good, Mary-Jo (1992). Conclusions. Kirjassa: Mary-Jo Delvecchio Good, Paul
Brodwin, Byron Good, Arthur Kleinman (toim.): *Pain as Human Experience*. Los
Angeles: University of California Press, 230-242.
- Estroff, Sue (1993). Identity, Disability, and Schizophrenia. The Problem of Chronicity.
Kirjassa: Shirley Lindenbaum & Margaret Lock (toim.): *Knowledge, Power &
Practice*, Los Angeles: University of California Press, 247-286.
- Good, Byron (1992). A Body in Pain — The Making of a World of Chronic Pain. Kirjassa:
Mary-Jo Delvecchio Good, Paul Brodwin, Byron Good, Arthur Kleinman (toim.): *Pain
as Human Experience*. Los Angeles: University of California Press, 29-48.
- Honkasalo, Marja-Liisa (1996a). Laadullinen tutkimus paradigmahaasteena — esimerkkinä
krooninen kipu. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*. Laadullisen terveystutkimuk-
sen erikoisnumero 1996: 33: 191-129.
- (1996b). Kertomuksia kivusta ja kärsimyksestä — sosiaalilääketieteellinen ja
lääketieteen antropologinen tutkimus kärsimyksestä ja merkityksenannosta.
Suomen Akatemia. Narratives of Pain and Suffering. Harvard University.
Tutkimussuunnitelma.
- Jackson, Jean (1994). Chronic pain and the tension between the body as subject and object.
Kirjassa: Thomas Csordas (toim.): *Experience and Embodiment*, Cambridge:
Cambridge University Press, 201-228.

- Jokinen, Eeva (1996). *Väsytynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudamus.
- Kleinman, Arthur (1992). Pain and Resistance. The Delegitimation and Relegitimation of Local Worlds. Kirjassa: Mary-Jo Delvecchio Good, Paul Brodwin, Byron Good, Arthur Kleinman (toim.): *Pain as Human Experience*. Los Angeles: University of California Press, 169-197.
- Kristeva Julia (1980). *Pouvoirs de l'horreur*. Paris: Seuil.
- Leder, Drew (1990). *The Absent Body*. Chicago: University of Chicago Press.
- Merleau-Ponty, Maurice (1945/1962). *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard / *Phenomenology of Perception*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Peirce, Charles S. (1982). Some Consequences of Four Incapacities. *Writings of Charles Sanders Peirce. A Chronological Edition*: 211-242. Bloomington: Indiana University Press.
- Rauhala, Lauri (1995). *Tajunnan itsepuolustus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Scarry, Elaine (1985). *The Body in Pain*. Oxford: Oxford University Press.